

Türk Psikoloji Yazıları
2006, 9 (17) 19-36

Sosyal Kimlik ve Üretkenlik İlişkisine Yeni Bir Bakış

Hamit Coşkun*

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Özet

Bu incelemede, ilk önce yeni bulgular ışığı altında sosyal kimlik kuramı ve kendini sınıflandırma kuramı genel olarak ele alınmış ve sonra sosyal kimlik ve üretkenlik ilişkisine değinilmiştir. Bu inceleme sonucunda, sosyal kimliğin üretkenlik üzerindeki etkisinin algılamaya dayalı ölçümlerle incelendiği, ancak çok az araştırmada gerçek performans ölçümleri kullanıldığı saptanmıştır. Son yıllarda literatürde ortaya çıkan gelişmeler ışığında, sosyal kimlik ile üretkenlik arasındaki ilişki, beyin fırtınası gruplarında performans ölçümleri yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Bu bağlamda, özellikle sosyal kimliğin değişiminin, grup kompozisyonunun, sosyal ortamın ve rol üstlenmenin etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca, kimliklenme düzeyinin, aracı ve bazı durumlarda ise ayarlayıcı veya düzenleyici bir değişken olarak rol oynadığı da ortaya çıkmıştır. Son olarak, sosyal kimlik ile üretkenlik arasındaki ilişkide söz konusu olan diğer aracı değişkenler (örn., bilişsel ve güdüsel süreçler) bu incelemede ele alınmaktadır. Bu bulgular, sosyal kimlik kuramı ve beyin fırtınası literatürü ışığı altında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal kimlik kuramı, kendini sınıflandırma kuramı, kimlik değişimi, grup kompozisyonu, sosyal ortam, beyin fırtınası

A New Look at Social Identity and Performance Relationship

Abstract

This article starts with a general overview of social identity theory and self-categorization theory in the context of recent findings in the literature, with an emphasis on the connection between social identity and productivity. In this emerging review, it has been discovered that the influence of social identity on productivity has been examined by means of perceptual measures but that few studies have used actual performance measures. In the light of recent developments in the literature, the relationship between social identity and productivity was examined by using performance measures in brainstorming groups. A detailed consideration of the influences of social identity change, group composition, social context, and role taking on productivity was made. Moreover, the argument has been made that identification level seems to play an important role as a mediator and in some cases a moderator role between social identity and productivity. Lastly, other mediators (e.g, cognitive and motivational processes) for the relationship between social identity and productivity were emphasized in this review. These findings are discussed in light of social identity theory and brainstorming literature.

Key Words: Social identity theory, self-categorization theory, identity change, group composition, social context, brainstorming

*Yazışma Adresi: Doç. Dr. Hamit Coşkun, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, 14280, Gölköy, Bolu.

E-posta: coskun_h@ibu.edu.tr

Son otuz yıllık sürede sosyal kimlik kuramı, kuramsal ve araştırma alanı açısından çok hızlı bir gelişim seyri izlemiştir. Sosyal kimlik kuramı, bireyin üyesi olduğu sosyal grupların bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını belirlemede önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Tajfel, 1982; Turner, 1978). Bireylerin ait olduğu grupların önemini vurgulayan bu kuram, daha sonra kendi bünyesinde kendini sınıflandırma kuramının gelişmesiyle birlikte çok sayıda araştırmanın yapılmasına yol açmıştır. Ülkemizde de sosyal kimlik konusunda az sayıda çalışmanın yer almasına rağmen, bu konuya ilginin gittikçe arttığı gözlenmektedir (Arkonaç, 1989, 1999, 2005; Bilgin, 1999; Hortaçsu, 1997). Bu incelemenin ilk bölümünde sosyal kimlik kuramının sayıltıları ve bazı önemli araştırmalar üzerinde durulacaktır. Daha sonra, sosyal kimlik ve üretkenlik veya performans ilişkisi, araştırmaların ışığı altında incelenecektir.

Sosyal Kimlik Kuramı

Bu kuramsal görüş, sosyal kimliğin bireyin ait olduğu gruplara bağlı olarak geliştiğini ve ya oluştuğunu öngörmektedir (Tajfel, 1982; Turner, 1978; Turner, Hogg, Oakes, Reicher ve Wetherell, 1987; Wagner ve Ward, 1993; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Sosyal kimlik kuramına göre, bireyler olumlu sosyal kimliğe sahip olma güdüsüne sahiptirler (Turner, 1999). Sosyal kimlik konusunda yapılan ilk deneysel araştırmada bireylerin, sadece ait olduğu grup ile ait olmadığı grup (dış veya karşıt grup) hakkında bilgisinin olduğu koşulda (bu koşul minimal grup modeli olarak adlandırılmaktadır; bkz. Tajfel, 1982) bile kendi gruplarının yararına veya lehinde davranışta bulunma eğilimi (örn., kendi grubuna daha

fazla ödül veya pay verme) gösterdiği bulunmuştur (Tajfel, Billig, Bundy ve Flament, 1971). Bu eğilimin, bireyin kendisine yönelik ödülleri arttırma olanağının ortamda yalnızca bir seçenek olarak söz konusu olmasına rağmen, tutarlı bir şekilde çok sayıda araştırmalarda ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Haslam, 2001; Turner, 1999).

Bir birey, ait olduğu grubun özellikleri ve diğer grupların konumlarını kendi grubunun konumuyla karşılaştırma yoluyla, üyesi olduğu gruba yönelik olarak olumlu veya olumsuz sosyal kimliğe sahip olmaktadır (Tajfel, 1982). Bireyin kendisini üyesi olarak algıladığı grupların olumlu özellikleri artkça olumlu sosyal kimlik oluşturma olasılığı artmakta ve birey, gruplarının üyesi olmaktan dolayı kendini daha değerli hissetmektedir (Tajfel ve Turner, 1986). Öte yandan, bireyler, gruplarından dolayı olumsuz bir sosyal kimliğe sahip olabilmektedirler. Bu bireylerin, sosyal kimliklerini korumak amacıyla üyeliklerinin olumsuz özelliklerini daha az algılamak ya da algılamamak için daha fazla stratejik, araçsal veya yaratıcı yollara başvurduğu gözlenmektedir (Brown ve Abrams, 1986; Doosje, Spears ve Ellemers, 2002; Tajfel ve Turner, 1986; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Böyle bir (olumsuz) kimliğe sahip bir bireyin davranışı, kendi grubundan tamamen ayrılma durumundan, grup yararına yarışmacı davranmaya kadar uzanan bir boyut üzerinde değişkenlik göstermektedir (Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Bu değişik stratejiler bireysel hareketlilik ve sosyal yaratıcılık olarak iki bölümde incelenmektedir. Bireysel hareketlilik açısından ele alındığında, grup üyesi gruplararası geçişin olası olduğu durumlarda, üyesi olduğu dezavantajlı gruba düşük düzeyde özde-

şim kurabilir ve yüksek veya avantajlı konumda olan başka gruplara katılmanın yollarını araştırabilir. Sosyal yaratıcılık durumunda, bir grubun üyeleri, kendi gruplarını dış grupla karşılaştırma sürecinde yeni stratejiler izlerler. Bu stratejiler şunlardır: (1) üyeler karşıt grupla kendi grubunu yeni bir boyut üzerinde karşılaştırabilirler, (2) kendi gruplarının özelliklerine yüklenen veya atfedilen değerleri değiştirebilirler; (3) yüksek statülü bir grubu (dış grubu) bir karşılaştırma ölçütü olarak kullanmaktan vazgeçebilirler ve (4) sosyal açıdan yarışma eğilimi veya doğrudan karşıt grupla yarışma içine girebilirler.

Bu stratejilerin değişik ortamlarda kullanımını ilginç bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Laboratuvar gruplarında bireylerin ait oldukları veya atandıkları grupları değiştiren olanakları çoğu kez bulunmamaktadır. Ayrıca, gruplar arasında bir değişim yapmak veya gruptan ayrılmak gibi stratejilerin kullanımı için zaman ve koşullar uygun değildir. Böyle bir ortamda, olumlu sosyal kimliği sağlamanın bir yolu, grup içinde daha fazla çaba göstermek ya da daha fazla yarışmacı davranmaktır (Tajfel ve Turner 1986; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Bu açıklamayla tutarlı bir şekilde, ait oldukları gruba ilişkin olumsuz sosyal kimliği olan bireylerin, laboratuvar ortamında daha fazla yarışmacı davrandıkları bulunmuştur (Ellemers, Wilke ve Van Knippenberg, 1993).

Kendini Sınıflandırma Kuramı

Sosyal kimlik kuramının daha sonraki revizyonunda, bireyin kendini ait hissettiği grubunun lehinde davranma eğiliminin temelinde yatan sürecin, kendini bir grup üyesi olarak ta-

nımlama veya sınıflandırma olduğu vurgulanmıştır (Turner, ve ark., 1987; Wagner ve Ward, 1993). Kendini bir grubun üyesi olarak sınıflandırmanın, sosyal kimliğin belirgin bir duruma gelmesinde yeterli bir durum olduğu öngörülmektedir (Turner, 1984; Turner ve ark., 1987; Wagner ve Ward, 1993). Turner (1984), daha önce de belirttiği gibi, sosyal kimliğin temelinde yatan ve bilişsel bir süreç olan kendini sınıflandırmanın grup davranışlarını ortaya çıkardığını öne sürmüştür. Birey, kendini ortak bir sosyal sınıfa veya kategoriye olan üyeliği ile tanımlamaya başladığı zaman, kendi kişisel kimliği ile ait olduğu grup üyeliği arasında benzerliği artırma; öte yandan, kendi grup üyeliği ile ait olunmayan (karşıt veya dış grup) grup üyeliği arasında farklılığı artırma eğilimi göstermektedir (bu durum üst zıtlık (meta-contrast) ilkesi olarak adlandırılmaktadır; bkz. Turner, 1984).

Sosyal kimliğin kişisel kimlikten göreceli olarak daha belirgin olduğu ortamlarda, bireyler kendilerini daha az farklılaşan bireyler olarak görmektedirler ve ait oldukları sınıfa çok benzer ve o sınıfın prototipik bir üyesi olarak algılanmaktadırlar. Böyle bir durumda, kişisel kimlik yitirilmekte ve kimlik, ortak bir sosyal kimlikle ve ilişkili olan kalıp tiplere göre tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, kimlik yeniden bilişsel olarak tanımlanmaktadır (Turner, 1984). Başlangıçta, kişisel ve sosyal kimliğin bir boyutun karşıt uçlarında yer alan özellikler olduğu öngörülmesine rağmen, daha sonra kimliğin çok farklı düzeylerde tanımlanabileceği ve bir kimliği belirgin yapan etkenlerin diğer kimlikle ilgili etkenlerle ters orantılı olarak ilişkili olması gerektiği görüşü benimsenmiştir (Turner, 1999).

Kendini sınıflandırma, dinamik ve verilen bağlamda karşılaştırmalı ilişkilerle belirlenen ortama bağlı bir süreç olarak görülmektedir (Turner, 1999; Turner ve ark., 1987). Örneğin, sınıflar arası farklılıklar (örn., Türkler ile Çinliler), sınıf içi (örn., sadece Türkler veya Çinliler arasında) farklılıklardan daha büyük olarak algılanmaktadır. Ayrıca, bir ortamda algılanan farklılıklar (örn., belli bir fakültede biyolog ve fizikçi arasında farklılıklar) diğer bir ortamda yeniden tanımlanmakta ve birbirine benzer olarak (örn., belli bir üniversitede her iki bilim insanını sosyal bilimci olmak yerine fen bilimcileri olarak etiketleme) sınıflandırılabilmektedir.

Sosyal kimlik ve kendini sınıflandırma kuramı, ayrıca daha sürekli ve farklı bir özellik taşıyan ve gruba veya üyelerine karşı duyulan ait olma derecesi olarak tanımlanan özdeşleşme veya kimliklenme (identification) konusuna da açıklamalar getirmektedir (Turner, 1999). Sosyal kimlik ve kimliklenme birbirine yakın kavramlar olmakla birlikte, sosyal kimliğin daha kategorik, kimliklenmenin ise daha sürekli ve kapsayıcı bir özelliği bulunmaktadır. Buna rağmen literatürde bireyler, kimliklenme derecesi açısından düşük veya yüksek düzeyde kimliklenme düzeyi gösteren bireyler olarak sınıflandırılmakta ve söz konusu bireylerin davranışları çeşitli açılardan farklılıklar göstermektedir. Kimliklenme düzeyi yüksek bireyler, düşük olanlara göre gruplar arası ayrımcılık, grup-içi yanlılık, grup-içi çekicilik ve grup-içi özdeşim gibi algısal ölçümlerden daha fazla puan almaktadırlar (Diehl, 1989; Doosje ve ark., 2002; Roccas ve Schwartz, 1993; Mummendey ve Schreiber, 1984; Tajfel, 1982; Turner, 1978; Wagner ve Ward, 1993). Ayrıca, yüksek düzeyde kimliklenen bireyler,

grupları zor durumlarla karşılaştığı durumlarda duruma bağlı kalmayı, grup normalarına uygun davranmayı ve gruplarını savunmayı daha çok tercih etmektedirler (Branscombe, Ellemers, Spears ve Doosje, 1999; Jetten, Spears ve Manstead, 1997). Öte yandan, düşük düzeyde kimliklenen bireyler, dezavantajlı durumlar olduğu ortamlarda gruptan ayrılmayı tercih etmekte, grup normlarına daha az uyma ve grubu daha az savunma davranışları göstermektedirler. Avantajlı durumlar olduğunda ise, grupta kalmayı ve grup normlarına uygun hareket etmeyi tercih etme eğilimi göstermektedirler (Branscombe ve ark., 1999; Jetten ve ark., 1997). Sonuç olarak, düşük düzeyde kimliklenenlerin, yüksek düzeyde kimliklenen bireylere göre, bireysel hareketlilik gösterdikleri ve araçsal davranışları daha fazla sergiledikleri gözlenmektedir (Ellemers, Baretto ve Spears, 1999).

Genel olarak incelendiğinde, sosyal kimlik kuramı ve uzantısı olan kendini sınıflandırma kuramı birey-grup ilişkileri, grup süreçleri, önyargı, gruplararası ilişkiler, kendilik kavramı ve kişilik gibi sosyal konularda çok sayıda araştırmaların yapılmasına yol açmıştır (Haslam, 2004; Turner, 1999). Bu konular, çok ayrıntılı ve alt boyutlarda kapsamlı bilgiler içerdiğinden dolayı bu incelemenin kapsamı dışında tutulmuştur. Bu incelemede, grup süreçleri alanında araştırma konularından biri olan grup üretkenliği veya performansı ile sosyal kimlik arasındaki ilişki sistematik bir şekilde irdelenmeye çalışılmıştır. Öncelikle, literatürde sosyal kimlik ile performans arasındaki ilişkiler incelenmiş ve sonra grup üretkenliği ile olan ilişki ele alınmıştır.

Sosyal Kimlik ve Performans İlişkisi

Sosyal kimlik ve performans arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, iki gruba ayrılmaktadır. Birinci gruba giren araştırmalar, örgütlerde yürütülen ve doğası gereği korelatif veya bağıntısal olan araştırmalardır. İkinci gruba giren araştırmalar, sosyal kimliğin araştırmacılar tarafından etkin olarak değişimlendiği (manipüle edildiği) ve daha çok gözlenebilen performansı ölçüt alan deneysel araştırmalardır.

Sosyal Kimlik ve Algısal Ölçümler

Bu tür araştırmalarda, sosyal kimliğin etkin bir şekilde manipüle edilmesi yerine, var olan kimliklenme durumu edilgen bir şekilde incelenmektedir. Örneğin, grupla veya örgütle olan kimliklenme düzeyinin güdülenme ve iş performansı (Van Dick ve Wagner, 2002), örgütsel görüşe uygun davranma ve örgüt yararına çaba gösterme (Dutton, Dukerich ve Harquail, 1994; Veenstra, Haslam ve Reynolds, 2004), grup içi iletişim, karar verme kalitesi (Kramer, 1999) ve bilgi transferi (Kane, Argo ve Levine, 2005) ile olumlu yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur. Diğer çalışmalar da, kimliklenmenin gruplar ve takımlarda değişik görevler üzerinde olumlu sonuçlarının olduğunu vurgulamaktadır (Haslam, 2004; Haslam, Van Knippenberg, Platow ve Ellemers, 2003). Genel olarak incelendiğinde, sosyal kimlik ile performans arasındaki ilişkileri örgütlerde inceleyen araştırmalar, doğası gereği korelatif araştırmalardır ve bu araştırmalar verileri karşılaştırmak için uygun bir kontrol grubu sağlayamamaktadır. İkinci olarak, bu araştırmalarda gerçek performans veya üretkenlik (örn., üretilen iş miktarı) yerine algılanan performans ölçümlerine yer verilmektedir.

Sosyal Kimlik ve Performans Ölçümleri

Sosyal kimlik ve üretkenlik ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı göreceli olarak çok azdır. Bu gruba giren araştırmalar, gerçek veya gözlenen performansı ölçüt olarak ele almakta ve sosyal kimlikle ilgili özellikler deneysel olarak manipüle edilmektedir. Örneğin, karşıt veya dış bir grup olduğu durumlarda bireylerin grup içindeyken daha fazla meyve toplama davranışı gösterdikleri bulunmuştur (Erev, Bornstein ve Galili, 1993). Kağıttan zincirler oluşturma görevinde, gelecekte tekrar etkileşebileceklerini düşünen bireyler, böyle bir beklentinin olmadığı duruma göre daha yüksek performans göstermişlerdir (Worchel, Rothgerber, Day, Hart ve Butemeyer 1998). Yine, üniforma giyen ve karşıt grubun olduğu bir ortamda bulunanların, üniforma giymeyen ve karşıt grubun olmadığı bir ortama kıyasla daha fazla kağıttan zincirler oluşturdukları gözlenmiştir (Worchel ve ark., 1998). Beyin fırtınası gruplarında yapılan bir diğer araştırmada, sosyal kimliğin tehdit edildiği bir ortamda (örn., karşılaştırma yapan grubun daha fazla performans göstermesi durumunda) düşünce üretim performansının daha fazla arttığı bulunmuştur. Sosyal kimliğin belirgin olduğu (örn., bireylerin gruplara aidiyetlerine göre etiketleme veya sınıflandırma yapıldığı) ortamlarda, belirgin olmadığı ortama kıyasla daha fazla bilgi transferinin yapıldığı bildirilmektedir (Kane ve ark., 2005).

Sosyal Kimlik ve Beyin Fırtınası Performansı İlişkisi

Sosyal kimlik ile beyin fırtınasında üretkenlik ilişkisi son yıllarda ele alınan bir konu olmuştur. Yıllarca bu konunun araştırılmamış

olması durumu, bazı uygulamacıların ilgisini çekmiş ve bu nedenle beyin fırtınası literatüründe ortaya çıkan araştırmaların örgütlere genellenabilirliği eleştirilmiştir (Ford, 1999; Harkins, 1987; Sutton ve Hargadon, 1996). Başka bir deyişle, beyin fırtınası gruplarında katılımcıların geçici olarak bir araya gelmesinden dolayı sosyal kimliğin düşünce üretimi üzerindeki etkisinin incelenememiş olması eleştirilmiştir. Öte yandan, örgütlerde bireylerin sosyal kimlik oluşturmak için zaman ve ortamsal açıdan olanakları bulunmaktadır. Bu ortamlarda oluşan sosyal kimliğin, çalışanların algı ve performansları üzerinde etkileri olabilmektedir (Ashfort ve Meal, 1989). Beyin fırtınası performansı ile sosyal kimlik ilişkisini incelemeden önce, beyin fırtınası hakkında bilgi vermek uygun bir yaklaşım olacaktır.

Beyin Fırtınası Grupları, Yaklaşımlar ve Performans Artırma Teknikleri

Beyin fırtınası kuralları, düşünceleri veya programları önceden değerlendirmenin örgütlerde yaratıcılığı engellediği tezine dayalı olarak, formal bir biçimde Osborn (1957) tarafından geliştirilmiş ve bu gelişimle birlikte örgütlerde çok yaygın olarak kullanılan bir düşünce geliştirme yöntemi olmuştur. Beyin fırtınası kuralları şunlardır: (1) düşünceleri eleştirmeyin, (2) aklınıza gelen her düşüncüyü söyleyin; (3) kaliteye önem vermeden çok sayıda düşünce üretmeye çalışın ve (4) grup içinde ortaya çıkan düşünceleri geliştirmeye çalışın. Yapılan ilk deneysel araştırma Osborn'un (1957) bu kurallarını kullanan grupların, kullanmayanlara göre daha fazla sayıda düşünce ürettiklerini göstermiştir (Parnes ve Meadow, 1959). Osborn, daha da ileriye giderek, bu kurallarla çalışan bir bireyin grup içinde, tek ba-

şına çalıştığı duruma kıyasla iki kat daha fazla düşünce üreteceğini iddia etmiştir. Ancak bu iddianın, kontrollü ortamlarda beyin fırtınası kuralları uygulayarak yüzyüze veya etkileşim ortamında bulunan gruplar ile, yine bu kuralları uygulayarak tek başına çalışan bireylerden oluşan grupların (nominal gruplar) üretkenlik performansını (özgün düşünce sayısını) ölçüt alan ve karşılaştıran araştırmaların sonuçları tarafından desteklenmediği görülmüştür. Tam aksine, nominal grupların, aynı sayıda bireylerden oluşan etkileşim gruplarına göre daha fazla sayıda özgün düşünceler ürettikleri bulunmuştur (Diehl ve Stroebe, 1987, 1991; Mullen, Johnson ve Salas, 1991).

Literatürde etkileşim gruplarında gözlenen düşük performansa veya üretim kaybına ilişkin dört temel açıklama bulunmaktadır. Özetle, bu açıklamalarda (1) etkileşim grubunda bulunan bireylerin tek başına buldukları ortamlara kıyasla daha fazla değerlendirilme kaygısı yaşadıkları (Camacho ve Paulus, 1995; Collaros ve Anderson, 1969; Diehl ve Stroebe, 1987; Harari ve Graham, 1975), (2) boş-verme (free-riding) veya kaytarma eğilimi gösterdikleri (Diehl ve Stroebe, 1987; Karau ve Williams, 1993; Kerr ve Bruun, 1983; Paulus ve Dzindolet, 1993), (3) sadece birisi belli zamanda konuşabildiği ve zamanı paylaşmak zorunda kaldığı için daha fazla üretim engellemesi yaşadıkları (Diehl ve Stroebe, 1991; Nijstad, Stroebe ve Lodewijckx, 2003) vurgulanmakta ve bu gibi sorunların bireylerin grup içinde performanslarını düşürdüğü öne sürülmektedir. Eşleştirme açıklamasında ise, grup üyelerinin en az üretkenlik gösteren üyenin performansına kendi performanslarını eşleştirme eğilimi (aşağıya doğru eşleştirme: Paulus ve Dzindolet, 1993; Paulus, Dzindolet, Du-

gosh, Coşkun ve Putman, 2002) gösterdikleri ve bu durumun da performansı düşürdüğü belirtilmektedir.

Literatürde üretim kaybını azaltmaya yönelik olarak bazı teknikler önerildiği gözlenmektedir (Coşkun, 2001; Coşkun, Paulus, Brown ve Sherwood, 2000). Özellikle, bilgisayarlı beyin fırtınası (düşüncelerin görülebildiği ve yazılabildiği bilgisayarlarla beyin fırtınası: Galupe, Bastianutti ve Cooper, 1991; Nunamaker, Briggs ve Mittleman, 1995; Valacich, Dennis ve Conolly, 1994), grup etkileşimini ve katılımını kolaylaştırıcı yönergelerin kullanımı (Offner, Kramer ve Winter, 1996; Oxley, Dzindolet ve Paulus, 1996), grup üyelerinin ulaşabileceği yüksek düzeyde standartların verilmesi (Coşkun, 2000; Paulus ve Dzindolet, 1993), ve etkileşim gruplarını düşük düzeyli etkileşim (ya da sosyal) kaygısı olan bireylerden oluşturma (Camacho ve Paulus, 1995) gibi tekniklerin etkileşim gruplarının performanslarını önemli ölçüde artırdığı bulunmuştur.

Son yıllarda, beyin fırtınası yöntemiyle performansı artıran teknikleri keşfetme çabaları araştırmacıların ilgi duyduğu konulardan biri olmuştur (Paulus ve ark., 2002). Bazı araştırmacılar Osborn'un (1957) kitabında önerdiği tekniklerin deneysel geçerliğini sınamayı tercih ederken, diğerleri ise yeni tekniklerin performansı geliştirmede etkili olduğunu ileri sürmektedirler (Paulus ve Brown, 2003). Örneğin, beyin yazımı (brainwriting) tekniği düşüncelerin grup içinde yazılı olarak paylaşılmasına dayanmakta ve bu tekniği kullanan etkileşim gruplarının nominal gruplara göre daha fazla düşünce ürettikleri rapor edilmektedir (Coşkun, 2000, 2005a, 2005b; Paulus ve

Yang, 2000). Ayrıca, yeni bir teknik olan ıraksak düşünce egzersizi vermenin düşünce üretim performansını bilişsel açıdan uyardığı ve performansı artırdığı bulunmuştur (Coşkun, 2005a, 2005b).

Sosyal Kimlik ve Beyin Fırtınası Konusunda Araştırmalar

Sosyal kimliğin üretkenlik üzerinde olası etkisini inceleyen ilk araştırmada, beyin fırtınası oturumundan sonra katılımcılara verilen geribildirim yoluyla avantajlı (örn., dış gruba veya grup üyesine göre yüksek performans gösterme) ve dezavantajlı (örn., dış gruba göre düşük performans gösterme) grup üyesi olma durumları oluşturulmuştur (Coşkun, 2000). Dezavantajlı olan grupların ve bireylerin ikinci oturumda performanslarını artırdıkları gözlenmiştir. Öte yandan, avantajlı grupta bulunanlar performanslarını azaltma eğilimi göstermişlerdir. Bu sonuçlar, sosyal kimlik kuramıyla tutarlı olarak, dezavantajlı grup üyesinin sosyal kimliğini onarmak için yarışmacı davranma eğilimine dayandırılmaktadır (Coşkun, 2000).

Sosyal kimliğin üretkenlik üzerinde etkisini inceleyen son yıllardaki araştırmalar, sosyal kimlik değerinin (olumlu veya olumsuz sosyal kimliğe sahip olma durumunun) ve kimliklenmenin düşünce üretim performansı üzerinde etkisini incelemişlerdir. Literatürde sosyal kimlik değerinin performansa ilişkin algılar üzerinde etkisi olduğu rapor edilmesine rağmen (Ellemers ve ark., 1993; Ourwerkerk ve Ellemers, 2002), bu araştırmaların hiçbirinin gerçek performans, özellikle üretkenlik üzerinde bir sonuç elde etmediği gözlenmektedir. Sosyal kimlik değeri ve kimliklenme konusun-

da yapılan bu araştırmaları, alt başlıklarda incelemek daha uygun olacaktır.

Sosyal Kimlik ve Görev İlişkisi. Sosyal kimliğin, beyin fırtınasıyla düşünce üretirken yapılan göreve bağlı olup olmadığı sorunu son yıllardaki inceleme konularından biri olmuştur. Yapılan bir araştırmada (Coşkun, 2005c), sosyal kimlik değeri olumlu, olumsuz ve nötr sosyal kimlik değerleri olarak araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılara ‘üniversiteli olma’ kimliğinin olumlu, olumsuz ya da sadece özellikleri (nötr) beş dakikalık zaman diliminde yazmaları istenmiş ve sonra katılımcılardan sosyal (üniversiteyi geliştirme) ve mekanik (kağıt atıcının değişik kullanımları) beyin fırtınası konularında düşünce üretmeleri istenmiştir. Araştırmanın bulguları, sosyal kimlik değerlerinin mekanik bir konu üzerinde düşünce üretim performansı üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. Öte yandan, sosyal bir konu üzerinde düşünce üretim performansı üzerinde sosyal kimlik değerlerinin anlamlı etkisi bulunmuştur. Olumsuz sosyal kimlik, nötr olana, nötr sosyal kimlik ise olumlu sosyal kimliğe göre daha fazla düşünce üretimine yol açmaktadır. Bu bulgular, sosyal kimliği onarmak için bireylerin güdüsel açıdan yarışmacı olmasına ve bilişsel açıdan uyarılmış olmasına dayandırılmaktadır (Coşkun, 2005c). Nötr kimliğin olumlu kimliğe göre daha fazla düşünce üretimine yol açması, bu kimliğin olumsuz kimlik özelliklerini de uyandırmasından ve sonuç olarak bu durumun da üretkenlik düzeyini arttırmasından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Ancak ilginç olan bulgu, sosyal kimlik değişimlerinin mekanik bir konu üzerinde düşünce üretirken performansı etkilememiş olmasıdır. Bu bulgu nasıl açıklanabilir?

Snyder’in (1982) ilintilenme veya ilintili olma ilkesine (relevance principle) göre, bireylerin çalıştığı konunun veya görevin bireyle ilintili olması gerekmektedir. Konunun ilintili olması, bireylerde birtakım davranış eğilimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Snyder ve Ickes, 1985). Benzer bir şekilde, teknik özellikleri olan basit görevlerde gösterilen performansın, grup üyelerinin ortak davranışlarından etkilenmediği de öngörülmektedir (Herold, 1978). Ayrıca, bireylerin kendileriyle ilintili olmayan iletilere (mesajlara) kıyasla ilintili olan veya sosyal kimliği açısından önem taşıyan iletileri daha fazla analiz ettiklerine ve incelediklerine dair literatürde araştırma bulgularına rastlanılmaktadır (Haslam, 2001, 2004; Van Knippenberg, 1999). Haslam’ a (2001) göre, sosyal kimliğin etkisinin gözlenebilmesi için en önemli koşullardan biri, yapılan görev ile kişinin kendini tanımlaması arasında uyumun olmasıdır. Sonuç olarak, sosyal kimliğin üretkenlik üzerindeki etkisinin verilen konuya veya yapılan göreve bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Sosyal kimlikle ilintili olmayan konularda güdüsel veya bilişsel süreçlerin işlerlik kazanması mümkün olmamaktadır. Öte yandan, konunun ilintili olmasından dolayı gözlenen performans değişiminin bilişsel ve güdüsel olmak üzere iki açıklaması olabilir (Paulus, 2000). Bilişsel açıdan incelendiğinde, olumsuz kimliklenmelerin, olumlu kimliklenmelere kıyasla daha belirgin veya çarpıcı özelliği olduğundan dolayı düşünce üretimi boyunca kolay bir şekilde geri çağrılabilme olasılıkları yüksektir. Güdüsel açıdan incelendiğinde, olumsuz sosyal kimlik ile uyarılan kendilik değerini yükseltme (self-enhancement) güdüsü, konu ilintili olduğunda bireylerde sosyal kimlik konumunu tamir etmenin bir yolu olarak daha fazla sayıda düşüncenin üretilmesine yol açabilmektedir. Konu

ilintili olmadığında, böyle bir güdüsel veya bilişsel süreç ortaya çıkmamakta ve bu durum da beyin fırtınasında düşünce üretim performansını artırmamaktadır (Snyder, 1982).

Sosyal Kimlik, Grup Ortamı ve Kompozisyonu. Sosyal kimliğin grup ortamıyla veya grup kompozisyonuyla etkileşim gösterip göstermediği kuramsal açıdan ilginç bir araştırma konusudur. Sosyal kimlik kuramının bir uzantısı olan kendini sınıflandırma kuramına göre, sosyal kimliği ortaya çıkaran en önemli etkenin, bireyin kendini bir gruba veya sınıfa ait olarak sınıflandırması olduğu öngörülmektedir (Turner, 1984; Turner ve ark., 1987; Wagner ve Ward, 1993). Sosyal kimlik kuramı gruplar arasında bir ayırım yapmamaktadır (Hogg ve Williams, 2000). Ancak, grup ortamında sosyal kimliğin daha belirgin olması gerektiği sağduyuya yakın görünmekte ve ilginç bir araştırma sorunsalı oluşturmaktadır.

Beyin yazımı modelinde yapılan araştırmalarda, sosyal kimliğin sosyal ortam ile etkileşmediği gerçeği tutarlı bir sonuç olarak bulunmuştur (Coşkun, 2005c, 2005d, 2005e, baskıda). Başka bir deyişle, grup içinde çalışma durumu, tek başına çalışma ortamına göre daha fazla sosyal kimliğin performans üzerinde etki doğurmasına yol açmamaktadır. Çiftler ve dört kişilik gruplarla yürütülen araştırmalarda, benzer sonuç tutarlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2005c). Yine bu araştırmalarda, sosyal kimlik değişimlemelerinin dikkat çekici özelliği ya da gücü artırılmasına (örn., değişimlemelerde katılımcıların sosyal kimlikleri hakkında düşünme veya yazma süresi 5 dakikadan 10 dakikaya çıkartılmıştır) rağmen, sosyal kimlik ile sosyal ortam arasında herhangi bir ortak etki bulunamamıştır.

Diğer bir araştırmada, katılımcılar önce ‘üniversiteli olma’ konusunda olumlu ve olumsuz kimlik koşullarına atanmışlardır. Daha sonra araştırmacı tarafından olumlu-olumlu, olumsuz-olumsuz ve olumsuz-olumlu (karma) şeklinde sosyal kimliği olan çiftler veya kompozisyonlar oluşturulmuştur. Bu oluşumdan sonra çiftler üniversiteyi geliştirme konusunda beyin fırtınasına tabi tutulmuşlardır (Coşkun, baskıda). Araştırmanın bulguları, olumsuz-olumsuz sosyal kimlik kompozisyonunun diğer çiftlere veya kompozisyonlara göre daha fazla üretkenliğe yol açtığını göstermiştir. Olumsuz-olumlu (karma) sosyal kimlik kompozisyonu ile olumlu-olumlu sosyal kimlik kompozisyonu arasında düşünce üretimi açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu kompozisyonlar ile oluşturulan sosyal kimlik değerleri (örn., olumlu-olumlu, olumsuz-olumsuz ve olumsuz-olumlu (karma) kompozisyonlar) ile sosyal ortam (etkileşim ortamı ve nominal ortam) arasında yine anlamlı bir ortak etki bulunamamıştır.

Sonuç olarak, sosyal kimlik değerleri (olumlu ve olumsuz sosyal kimlik), düşünce üretilen sosyal ortamdan ve grup kompozisyonundan bağımsız olarak düşünce üretim performansı üzerinde etki göstermektedir. Özetle, bu bulgular, olumlu ve olumsuz sosyal kimliğin bu değişkenlerden bağımsız olarak düşünce üretimini etkilediğini göstermektedir.

Sosyal Kimlik Değişimi. Yapılan bir araştırma (Coşkun, baskıda) dışında, sosyal kimlik değişimi veya yenilenmesi konusuna bireylerin nasıl tepkide bulunduğu ilişkin herhangi bir araştırmanın literatürde henüz bulunmadığı gözlenmektedir. Uygulamalı açıdan değerlendirildiğinde, bireylerin ait oldukları gruba iliş-

kin olarak olumlu veya olumsuz biçimde olan kimlikler zamanla bir biçimden diğerine koşullara ve bireyin algılarına bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin, başlangıçta bulunduğu örgüte veya gruba ait olumsuz kimliği olan bir bireyin sosyalleşme sürecine veya yaşantılara bağlı olarak olumlu bir sosyal kimliğe sahip olduğu gözlenebilmektedir. Öte yandan, başlangıçta olumlu sosyal kimliği olan bir birey zamanla olumsuz sosyal kimliğe sahip olabilmektedir. Böyle bir değişimin üretkenlik üzerinde etkisi ne olacaktır? Hangisi daha fazla veya daha az düşünce üretimine yol açmaktadır?

Sosyal kimlik literatüründe bu konuda yapılan araştırma olmamasına karşın, beyin fırtınası literatüründe bu konuya açıklık getirecek araştırma bulguları bulunmaktadır. Örneğin, ilk önce grup ve sonra bireysel olarak beyin fırtınasında bulunma durumu, ilk önce bireysel ve sonra grup içinde bulunmaya kıyasla daha fazla üretkenliğe yol açmaktadır (Paulus ve ark., 2002). Sosyal psikolojide öncü çalışmalarda, ilkinleme veya öncelik etkisinin (primacy effect) daha sonraki izlenim ve değerlendirmeleri (Asch, 1946) ve tutumları (Fazio, Sanbonmatsu, Powell ve Kardes, 1986) etkilediğine işaret etmektedir. Eğer ilkinleme etkisi daha sonraki üretkenlik düzeyini etkileyebiliyorsa, bu durumda ilk önce olumsuz ve sonra olumlu bir kimlik sırasının, ilk önce olumlu ve sonra olumsuz bir kimlik sırasına göre daha fazla düşünce üretimine yol açması beklentisi ortaya çıkmaktadır. Bu beklentiyle tutarlı olarak, yapılan bir araştırmada aynı konu üzerinde düşünce üreten ve kimliği başlangıçta olumsuz ve sonra olumlu olan katılımcıların, ilk önce olumlu ve daha sonra olumsuz sosyal kimliği olanlara göre daha fazla düşünce ürettikleri

bulunmuştur (Coşkun, 2005d). Bu durum, olumsuz sosyal kimlik tarafından oluşan yüksek üretim normunun olumlu etkisinin daha sonraki oturumlarda devam ettiğini göstermektedir. Öte yandan, başlangıçta olumlu bir sosyal kimliğe sahip olma durumunun, daha sonra olumsuz bir kimlik aracılığıyla oluşan yüksek üretim normu söz konusu olsa bile, özgün düşüncelerin daha fazla üretilmesini engellediği görülmektedir. Olumlu sosyal kimlik, bireyin bilişsel süreçlerini veya üretime yönelik güdülenme durumunu, performansı artırmak için herhangi acil veya normal bir durum olmadığı yönünde olumsuz olarak etkileyebilir (Paulus ve ark., 2002; Worchel ve ark., 1998). Bu açıklamayla tutarlı olarak, olumsuz-olumlu kimlik koşulunda olan katılımcıların ikinci beyin fırtınası oturumunda performanslarını birinci oturuma kıyasla çok az azalttıkları; öte yandan olumlu-olumsuz kimlik koşulunda bulunanların ise performanslarını daha fazla azalttıkları bulunmuştur (Coşkun, 2005d). Bu bulgu, olumsuz kimliğin etkisinin verilen koşulda bulunmamasına rağmen, daha sonraki beyin fırtınası oturumunda performans üzerinde olumlu etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın bulguları sosyal kimliğin dinamik yapısının düşünce üretimini nasıl etkilediği konusunda önemli bir bilgi sağlamaktadır. Bir bireyin kimliği zamanla bir türden diğerine değişkenlik gösterebilir (Beebe ve Masterson, 2000; Ford, 1999; Sutton ve Hargadon, 1996). Başlangıçta olumsuz ve sonra olumlu bir sosyal kimliğe sahip olma durumu, önce olumlu ve sonra olumsuz bir kimliğe sahip olma durumuna kıyasla düşünce üretim performansı için daha olumlu bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu araş-

tırmada, katılımcıların kullandığı zaman dilimlerinin (beş dakikalık iki beyin fırtınası oturumu) kısa olmasından dolayı, gelecek araştırmaların uzun zaman sürelerinde bu konuyu incelemeleri gerekli görünmektedir.

Sosyal Kimlik ve Rol Üstlenme. Beyin fırtınası literatüründe incelenmeyen konulardan biri olan rol üstlenmenin (role taking), düşünce üretim performansını artırabileceğine ilişkin görüşler bulunmaktadır (Beebe ve Master-son, 2000). Günlük ve örgütsel ortamlarda, bireyler bazı roller edinmekte ve bu rollere ilişkin davranış örüntüleri ya da kimlik(ler) geliştirmektedir (Erikson, 1985; Gibson, 2004; Ibarra, 1999). Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde, rol üstlenme, grup üyelerinin verilen görevde daha fazla sorumluluk almasına ve böylece grup çalışmasında daha az kaytarma eğilimi göstermesine yol açabilir (Paulus ve Dzindolet, 1993). Rol üstlenme, bir bireyin yüklendiği rol ile özdeşim kurmasını (kimlik oluşturmasını) ya da bu role ilişkin bir ait olma duygusu yaşamasını sağlayabilir. Başka bir deyişle, birey kendisini veya kimliğini verilen rol ile ifade edebilir ('Ben şurada bu görevi yapıyorum veya ben bu kişiyim, işimi yaparım' v.b.) veya davranabilir. Bu konular çerçevesinde, sosyal kimlik ve rol üstlenmenin beyin fırtınasında düşünce üretimi üzerindeki olası etkilerinin birlikte incelendiği birbirini izleyen iki araştırma yapılmıştır (Coşkun, 2005e). İlk araştırmada, sosyal kimlik değişimi (olumlu ve olumsuz sosyal kimlik) yanında, katılımcılar yüksek statülü (örn., üniversitede rektör olma rolü), düşük statülü rol (örn., üniversitede yüksekökol müdürü olma rolü) üstlenme ve hiç rol üstlenmeme (kontrol) koşuluna seçkisiz olarak atanmışlardır. Sosyal kimlik kuramına göre, bireylerin bu rollere ilişkin verdiği değer

artışı ölçüsünde verilen rol ile kimliklenmenin veya özdeşleşmenin artması beklenilmektedir. Başka bir deyişle, ilgili rol ne kadar beğeniliyor veya toplum tarafından değer veriliyorsa, bireyin bu beğenilen veya istendik rol ile kendisini az istenen veya pek fazla istenmeyen rollere göre daha fazla özdeşleşmesi beklenilmektedir. Bu noktadan hareketle, yüksek düzeyli bir rol, düşük düzeyli bir role kıyasla daha fazla özdeşleşme veya benimseme durumu yaratabileceği için, yüksek statülü bir rol üstlenme durumu daha fazla düşüncenin yaratılmasını kolaylaştıracaktır. Araştırmanın sonuçları, olumsuz sosyal kimliğin olumlu olana, rol üstlenme koşullarının (yüksek ve düşük statülü rol üstlenme koşullarının) kontrol koşuluna göre düşünce üretimini artırdığını göstermektedir. Araştırmanın ilginç sonuçlarından biri, yüksek statülü rol koşulunda bulunan katılımcıların düşük statülü rol koşulunda bulunan katılımcılar ile düşünce üretimi açısından aynı düzeyde olmasıdır. Bu bulgu, sosyal kimlik kuramını desteklememektedir ve verilen rollerin katılımcıların sosyal kimliğiyle çok yakından ilgili olmamasından kaynaklanabilir. Haslam (2004), geniş bir literatür taramasına dayanarak bireylerin, çalıştıkları konu sosyal kimlikleriyle ilgili olduğu durumlarda, ait oldukları grubun yararına olacak şekilde daha fazla çaba gösterdiklerini vurgulamaktadır. Bu nedenle, bu sorunu çözenin en etkin yolu, bireylere sosyal kimlikleriyle göreceli olarak daha ilgili ya da ilintili bir rol vermektir.

Bu noktadan hareketle, ikinci bir araştırma yürütülmüş, katılımcılar ilintili olan (örn., fakültede öğrenim gören öğrenciler için dekan rolü) ve olmayan (fakültede öğrenim gören öğrenciler için yüksekökol müdürü rolü) rol

koşullarına atanmışlardır (Coşkun, 2005e). İkinci araştırmanın sonuçları, ilintili rol koşulunda bulunan bireylerin, olmayanlara göre daha fazla düşünce ürettiklerini göstermiştir. Bu bulgunun, Haslam'ın (2004) birey-görev ilintisi görüşüyle ve sosyal kimlik kuramının açıklamalarıyla tutarlı olduğu görünmektedir. Bu görüşle tutarlı olarak, katılımcılar ayrıca ilintili role daha fazla değer verdiklerini rapor etmişlerdir. Ayrıca, deney sonrası verilen algısal ölçümlerde, ilintili rol koşulunda bulunan katılımcıların, bulunmayan katılımcılara göre düşüncelerinin sayısını, kendi performanslarını, gösterdikleri çabayı ve rollerine verdikleri değeri daha olumlu olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu sonuçlar, sosyal kaytarma görüşünü de desteklemektedir. Genel olarak ele alındığında, bulgular sosyal kimlik ve kaytarma görüşlerinin açıklamalarıyla veya hipotezleriyle oldukça tutarlı görünmektedir.

İkinci araştırmanın sonuçları, kimliklenme bir ara değişken veya kovaryans olarak araştırma desenine eklendiği zaman, sosyal kimlik ve rol ilgisi arasında bir ortak etkiyi ortaya çıkarmıştır (Coşkun, 2005e). Üniversiteli olma kimliğiyle özdeşleşme ya da kimliklenme derecesi göz önüne alındığında, ilintili rol koşulunda olumlu ve olumsuz sosyal kimlik arasındaki performans veya üretim farkı azalmaktadır. Ancak, kimliklenme derecesi desene eklenmediğinde, sosyal kimlik ile rol ilintisi arasındaki ortak etki söz konusu olmamaktadır. Doğrudan performansın veya üretkenliğin incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgular, literatürde diğer bazı araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir (Doosje ve ark., 2002; Jetten, Spears ve Manstead, 1997). Ancak, bu bulgu sosyal kaytarma açıklamasını desteklememektedir. Sonuç olarak, bu araştır-

ma bulgusu kimliklenmenin, sosyal kimlik ve rol ilintisi değişkenleri arasındaki ilişkide rol oynayabileceğini göstermektedir.

Sosyal Kimlik ve Kimliklenme. Kimliklenmenin sosyal kimlikten farklı bir yapısının olduğu Turner (1999) tarafından öngörülen bir konu olmasına rağmen, sosyal kimlik değişimleri ile kimliklenme durumunu aynı araştırma modelinde inceleyen herhangi bir araştırmaya literatürde henüz rastlanılmamıştır. Kimliklenme, grupla(rla) olan özdeşleşme durumunu yansıtmakta ve bireyin bulunduğu sosyal ortamdan göreceli olarak bağımsız bir yapısı bulunmaktadır. Öte yandan, sosyal kimlik belirleniminin bir ortamda mevcut olan göze çarpıcı bir durumu yansıtmaktadır (Turner, 1999, s.10). Turner (1999) bu iki kavramı depolanmış (stored) ve işleyen ya da işlev gören (working) kendilik kavramına (self-concept) benzetmektedir. Başka bir deyişle, kimliklenme sürekli bir değişkeni, sosyal kimlik ise daha kategorik bir değişkeni temsil etmektedir. Literatürde bu önerilerin ışığı altında, beyin fırtınasında sözü edilen araştırmalarda (Coşkun, 2005c, 2005d, 2005e, baskıda), kimliklenme ve sosyal kimlik değerleri birlikte incelenmiştir. Bulgular, kimliklenme derecesi arttıkça düşünce üretiminin arttığını göstermiştir. Bu araştırmaların bir bölümünde, kimliklenme bir kovaryans değişkeni olarak ele alınmış ve sosyal kimlik değişimlemelerinden bağımsız olarak düşünce üretimi üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Coşkun, 2005e, baskıda). Bu durum, grup kompozisyonu ve sosyal kimlik değişimi konusunda yapılan araştırmalarda gözlenmiştir (Coşkun, 2005d, baskıda). Ayrıca, rol üstlenme konusunda yapılan araştırmalarda, ilintili olmayan rollerin ve sosyal kimliğin değişimlendiği ilk araştırmada kimliklenmenin bağım-

sız bir etkisinin olduğu, öte yandan, ilintili rol koşulunun olduğu ikinci araştırmada kimliklenmenin ayarlayıcı veya düzenleyici bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır (Coşkun, 2005e). Daha önce de belirtildiği gibi, kimliklenme desene eklendiği zaman sosyal kimlik değişimleri ile rol ilintisi arasında ortak bir etki ortaya çıkmaktadır.

Kimliklenmenin aracı bir değişken olarak rol oynayıp oynamayacağı konusu, birbirini izleyen üç çalışmanın yapıldığı araştırmalarda ele alınmıştır (Coşkun, 2005c). Nominal katılımcılar üzerinde yapılan birinci araştırmada, olumlu, olumsuz ve nötr kimlik koşullarına atandıktan sonra, katılımcılara sosyal ve mekanik içerikli olmak üzere iki tür beyin fırtınası konusu verilmiştir. Kimliklenme derecesi, sosyal kimlik koşullarında üretilen kimliklenmelerin sayısı ile ölçülmüştür. Bu araştırmada kimliklenmenin sosyal kimlik ile düşünce üretimi arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği gözlenmiştir. Başka bir deyişle, kimliklenme desene eklendiği zaman, sosyal kimlik ile üretkenlik arasındaki ilişkiyi azaltmakta ancak söz konusu bu ilişkinin anlamlılığını tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Etkileşim ve nominal koşulda bulunan çiftler üzerinde yürütülen ikinci araştırmada, kimliklenmenin sosyal kimlik değeri (olumlu ve olumsuz) ile üretkenlik arasındaki ilişkiye anlamlı ölçüde aracılık ettiği bulunmuştur. Birinci ve ikinci araştırmada ortaya çıkan diğer bir tutarlı bulgu ise, kimliklenmenin ne konu türü ne de sosyal ortam ile düşünce üretim performansı arasındaki ilişkiye aracılık etmiş olmasıdır.

Üçüncü araştırma da, dört kişilik nominal ve etkileşim grupları ile beyin yazımı modelinde yürütülmüştür. Bu araştırmanın sonucu,

yine sosyal kimlik ile düşünce üretimi veya üretkenlik arasındaki ilişkiye kimliklenmelerin aracılık ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu araştırmada, diğerlerinden farklı olarak katılımcıların beyin fırtınası oturumu sürecinde ne kadar düşünce kategorisi (örn., kampüs yaşamı, sınıflar, öğretim planı veya sistemi, ulaşım, barınma, beslenme, sportif faaliyetler v.b.) taradıkları ve düşüncelerini üretirken kaç tane kağıt parçası (A₄ kağıdının 1/4 büyüklüğünde kağıtlar) kullandıkları saptanmıştır. Kategori tarama bilişsel bir süreç, kağıt kullanma ise güdüsel ağırlıklı bir süreç olarak kabul edilmiştir (Coşkun, 2000, 2005a; Paulus ve ark., 2002). Bu süreçlerin ayrıca kimliklenme ile düşünce üretimi arasındaki ilişkiye de aracılık ettiği ortaya çıkmıştır. Özellikle, bu ilişkiye en çok aracılık eden sürecin güdüsel süreç olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, sosyal kimliğin etkisini yarışma eğilimi gibi güdüsel süreçlerle açıklayan görüşlerle uyumaktadır (Ellemers ve ark., 1993; Tajfel ve Turner 1986; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Buna rağmen, bu bulgu ayrıca, sosyal kimliğin ve kimliklenmenin üretkenlik üzerindeki etkisinde bilişsel süreçlerin de söz konusu olduğunu ilk kez görgül olarak desteklemektedir. Sonuç olarak, bu araştırmalar, sosyal kimlik ile üretkenlik arasındaki ilişkiye kimliklenmenin aracılık ettiğini, bilişsel ve güdüsel süreçlerin ise hem sosyal kimlik hem de kimliklenme ile üretkenlik arasındaki ilişkilere aracılık ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

Genel Tartışma

Bu incelemede, beyin fırtınası performansı (düşünce üretimi) ile sosyal kimlik arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır. Ülkemizde de üzerinde çalışmalar yapılan sosyal kimlik ve ken-

dini sınıflandırma kuramlarına önce genel bir çerçeveden bakılmıştır (Arkonaç, 1989, 1999, 2005; Bilgin, 1999; Hortaçsu, 1997). Sonra, bu yaklaşımların ve beyin fırtınası literatüründeki çalışmaların ışığı altında son yıllarda ortaya çıkan araştırma bulguları sistematik bir şekilde incelenerek gelecekte yapılacak araştırmalar veya araştırma projeleri için araştırmacıların dikkatine sunulmaya çalışılmıştır.

Özetle, sosyal kimliğin ve kimliklenmenin beyin fırtınasında üretkenlik üzerindeki etkisi yapılan araştırmalarda tutarlı bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2005c, 2005d, 2005e, baskıda). Ayrıca, bireylerin ait oldukları gruba veya sosyal sınıfa olan kimliklenme derecesi arttıkça bireylerin düşünce üretim performansları artmaktadır. Başka bir deyişle, kimliklenme düzeyi yüksek olanlar daha fazla düşünce üretmekte; düşük olanlar ise daha az düşünce üretmektedir. Bu araştırma bulgusu literatürde kimliklenme ile diğer değişkenleri (örn., gruplar arası ayrımcılık, grup-içi yanlılık, grup-içi çekicilik ve grup-içi özdeşim gibi) inceleyen araştırmaların bulgularıyla tutarlıdır (örn., Doosje ve ark., 2002; Roccas ve Schwartz, 1993; Mummendey ve Schreiber, 1984; Tajfel, 1982; Wagner ve Ward, 1993).

Bu incelemede yer alan araştırmaların sonuçlarına göre, olumsuz bir sosyal kimliğin, olumlu bir sosyal kimliğe kıyasla daha fazla düşünce üretimini artırdığı ve bu etkinin çalışılan konuya bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tutarlı bir şekilde ortaya çıkan bu bulgular, sosyal kimlik kuramıyla uyumaktadır. Ayrıca, bu etkinin grup sayısına ve çalışılan sosyal ortama (örn., tek başına veya grup içinde çalışmaya) bağlı olmadığı gerçeği gözlenmektedir. Bunun yanında, sosyal kimlik değeri ile rol

ilintisi arasındaki ortak etkide kimliklenme derecesinin rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Kimliklenme ayrıca sosyal kimlik ve üretkenlik arasındaki ilişkiye aracılık etmekte; ancak, üretkenlik ile olan ilişkisi güdüsel ve bilişsel süreçlere de bağlı olmaktadır.

İlgili araştırmaların sonuçlarının endüstri, terapi grupları ve eğitim programları için çok sayıda doğurguları bulunmaktadır. Bu alanlarda çalışan araştırmacı ve uygulamacılar deneysel olarak bulunan sonuçlara dayalı olarak programlar oluşturabilirler. Uygulayıcılar, yüksek performans veya üretkenlik düzeyi sağlamak için sözü edilen teknikleri karma biçimde ve aşamalı olarak programlarında uygulayabilirler. Tekniklerin her birinin doğurguları ayrıntılı ve geniş olduğundan bu incelemenin kapsamı dışında tutulmuştur. Özellikle, bu incelemede sözü edilen araştırmaların bulguları, literatürde örgütsel ortamlarda yapılan araştırmalar konusunda yapılan eleştirilere bir yanıt sağlamakta ve söz konusu araştırmalar için deneysel açıdan içsel geçerlilik kazandırmaktadır (Haslam, 2004). Ayrıca, söz konusu araştırmalar örgütsel ortamlarda ilişkisel veya korelatif araştırmalarla ortaya çıkan bulgulara destek sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalarda, sosyal kimlikle ilgili diğer özellikler (örn., dış grubun olması, sosyal kimlik tehditi, etiketleme v.b.) ile düşünce üretimi arasında ilişkileri inceleyen araştırmaların yapılmasının alana büyük katkıları olacaktır. Bu incelemede, sosyal kimlik ile düşünce üretimi arasındaki ilişkiyi son zamanlarda yapılan araştırmaların bulguları ışığı altında incelenmiştir. Sonuç olarak, bu inceleme, literatürde yıllarca göz ardı edilen performans ile sosyal kimlik ilişkisine katkıda bulunmakta ve araştırma yöntemleri açısından deneysel bir yaklaşım ve doğru-

dan performans ölçümleri içeren araştırmaların bulgularına dayanması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda, sürekli gelişen sosyal kimlik kuramının çerçevesinin ve yordayıcılık gücünün artması yanında beyin fırtınası literatürüne de yenilikler ve önemli katkılar sağlamaktadır (Hogg ve Williams, 2000).

Kaynaklar

- Arkonaç, S. (1989). *İstanbul şehirlisi ve İstanbul gecekondolu grupların birbirlerine dair sosyal kimlik algıları ve sosyal değişme eğilimleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arkonaç, S. (1999). *Gruplar arası ilişkiler*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Arkonaç, S. (2005). *Sosyal psikoloji* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Asch, E. S. (1946). Forming impressions of personality. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 41, 258-290.
- Ashfort, B. E., & Mael, F. A. (1989). Social identity theory and the organization. *Academy of Management Review*, 14, 20-39.
- Beebe, S. A., & Masterson, J. T. (2000). *Communicating in small groups: Principles and practices* (6th ed.). New York: Addison Wesley Longman, Inc.
- Bilgin, N. (1999). *Kollektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Branscombe, N. R., Ellemers, N., Spears, R., & Doosje. (1999). The context and content of social identity threat. In N. Ellemers, R. Spears & B. Doosje (Eds.), *Social identity* (pp.35-58). Oxford, England: Blackwell Publishers.
- Brown, R., & Abrams, D. (1986). The effects of intergroup similarity and goal interdependence on intergroup attitudes and task performance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 78-92.
- Camacho, L. M., & Paulus, P. B. (1995). The role of social anxiousness in group brainstorming. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 1071-1080.
- Collaros, P. A., & Anderson, L. R. (1969). Effect of perceived expertness upon creativity of members of brainstorming groups. *Journal of Applied Psychology*, 53, 159-163.
- Coşkun, H. (2000). *The effects of out-group comparison, social context, intrinsic motivation, and collective identity in brainstorming groups*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Texas, Arlington.
- Coşkun, H. (2001). Gruplarda verimliliği artırma yöntemlerinin incelenmesi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 93-120.
- Coşkun, H. (2005a). Cognitive stimulation with convergent and divergent thinking exercising in brainwriting: Incubation, sequence priming, and group context. *Small Group Research*, 36, 466-498.
- Coşkun, H. (2005b). Beyin yazımında iraksak düşünme ve grup ortamının düşünce üretimine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 25-38.
- Coşkun, H. (2005c). *The valence of social identity and its demonstration with social context and topic in brainwriting paradigm*. Unpublished manuscript.
- Coşkun, H. (2005d). Beyin fırtınasında sosyal kimlik değişiminin üretkenlik üzerindeki etkisi. *HÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 79-94.
- Coşkun, H. (2005e). Sosyal kimlik ile rol üstlenmenin bireysel beyin fırtınasında üretkenliğe etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 119-132.
- Coşkun, H. (baskıda). Sosyal kimlik değerinin ve kimliklenmenin çiftlerde beyin fırtınasında üretkenliğe etkisi. *3P Dergisi: Psikiyatri, Psikoloji ve Psiko-farmakoloji*.
- Coşkun, H., Paulus, P. B., Brown, V., & Sherwood, J. J. (2000). Cognitive stimulation and problem presentation in idea generation groups. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 4, 307-329.

- Diehl, M. (1989). Social identity and minimal groups: The effects of interpersonal and intergroup attitudinal similarity on intergroup discrimination. *British Journal of Social Psychology, 28*, 227-238.
- Diehl, M., & Stroebe, W. (1987). Productivity loss in brainstorming groups: Toward the solution of riddle. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 497-509.
- Diehl, M., & Stroebe, W. (1991). Productivity loss in idea generating groups: Tracking down the blocking effect. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 392-403.
- Doosje, B., Spears, R., & Ellemers, N. (2002). Social identity as both cause and effect: The development of group identification in response to anticipated and actual changes in the intergroup status hierarchy. *British Journal of Social Psychology, 41*, 57-76.
- Dutton, J. E., Dukerich, J. M., & Harquail, C. V. (1994). Organizational images and member identification. *Administrative Science Quarterly, 39*, 239-263.
- Ellemers, N., Barreto, M., & Spears, R. (1999). Commitment and strategic responses to social context. In N. Ellemers, R. Spears & B. Doosje (Eds.), *Social identity* (pp.127-146). Oxford, England: Blackwell Publishers.
- Ellemers, N., Wilke, H., & Van Knippenberg, A. (1993). Effects of the legitimacy of low group or individual status on individual and collective identity enhancement strategies. *Journal of Personality and Social Psychology, 64*, 766-778.
- Erev, I., Bornstein, G., & Galili, R. (1993). Constructive intergroup competition as a solution to the free rider problem: A field experiment. *Journal of Experimental Social Psychology, 29*, 463-478.
- Erikson, E. H. (1985). *Childhood and society* (35th anniversary ed.). New York: W. W. Norton.
- Fazio, R. H., Sanbonmatsu, D. M., Powell, M. C., & Kardes, F. R. (1986). On the automatic activation of attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*: 229-238.
- Ford, C. M. (1999). Thinking big about small groups in the real world: Comment on Craig and Kelley (1999). *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 3*, 257-262.
- Gallupe, R. B., Bastianutti, L. M., & Cooper, W. H. (1991). Unblocking brainstorm. *Journal of Applied Psychology, 76*, 137-142.
- Gibson, D. E. (2004). Role models in career development: New directions for theory and research. *Journal of Vocational Behavior, 65*, 134-156.
- Harari, O., & Graham, W. K. (1975). Task and task consequences as factors in individual and group brainstorming. *Journal of Social Psychology, 95*, 61-65.
- Haslam, S. A. (2001). *Psychology in organizations: The social identity approach* (1st ed.). London: Sage publications.
- Haslam, S. A. (2004). *Psychology in organizations: The social identity approach* (2nd ed.). London: Sage publications.
- Haslam, S. A., Van Knippenberg, D., Platow, M. J., & Ellemers, N. (2003). *Social identity at work: Developing theory for organizational practice*. New York: Psychology Press.
- Harkins, S. (1987). Social loafing and social facilitation. *Journal of Experimental Social Psychology, 23*, 1-18.
- Herold, D. M. (1978). Improving the performance effectiveness of groups through a task-contingent selection of intervention strategies. *Academy of Management Review, 3*, 315-325.
- Hogg, M. A., & Williams, K. D. (2000). From I to We: Social identity and the collective self. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice, 4*, 81-97.

- Hortaçsu, N. (1997). *Grup içi ve gruplar arası süreçler*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Ibarra, H. (1999). Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly*, 44, 764-791.
- Jetten, J., Spears, R., & Manstead, A. S. R. (1997). Strength of identification and intergroup differentiation: The influence of group norms. *European Journal of Social Psychology*, 27, 603-609.
- Kane, A. A., Argote, L., & Levine, J. M. (2005). Knowledge transfer between groups via personnel rotation: Effects of social identity and knowledge quality. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 96, 56-71.
- Karau, S. J., & Williams, K. D. (1993). Social loafing: A meta-analytic review and theoretical integration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 681-706.
- Kramer, R. M. (1999). Trust and distrust in organizations: Emerging perspectives, enduring questions. *Annual Review of Psychology*, 50, 569-598.
- Kerr, N. L., & Bruun, S. E. (1983). Dispensability of member effort and group motivation losses: Free-rider effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 78-94.
- Mullen, B., Johnson, C., & Salas, E. (1991). Productivity loss in brainstorming groups: A meta-analytic integration. *Basic and Applied Social Psychology*, 12, 3-24.
- Mummendey, A., & Schreiber, H. (1984). Social comparison, similarity and ingroup favoritism: A replication. *European Journal of Social Psychology*, 14, 231-233.
- Nijstad, B. A., Stroebe, W., & Lodewijkx, H. F. M. (2003). Production blocking and idea generation: Does blocking interfere with cognitive processes? *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, 531-548.
- Nunamaker, J. F. Jr., Briggs, R. O., & Mittleman, D. D. (1995). Electronic meeting systems: Ten years of lessons learned. In D. Coleman & R. Khanna (Eds.), *Groupware: Technology and applications* (pp. 149-193). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Offner, A. K., Kramer, T. J., & Winter, J. P. (1996). The effects of facilitation, recording, and pauses on group brainstorming. *Small Group Research*, 27, 283-298.
- Osborn, A. F. (1957). *Applied imagination: Principles and procedures of creative problem-solving*. New York, NY: Charles Scribner's Sons.
- Ourwerkerk, J. A., & Ellemers, N. (2002). The benefits of being disadvantaged: Performance-related circumstances and consequences of intergroup comparisons. *European Journal of Social Psychology*, 32, 73-91.
- Oxley, N. L., Dzindolet, M. T., & Paulus, P. B. (1996). The effects of facilitators on the performance of brainstorming groups. *Journal of Social Behavior and Personality*, 11, 633-646.
- Parnes, S. J., & Meadow, A. (1959). Effect of 'brainstorming' instructions on creative problem-solving by trained and untrained subjects. *Journal of Educational Psychology*, 50, 171-176.
- Paulus, P. B. (2000). Groups, teams and creativity: The creative potential of idea generating groups. *Applied Psychology: An International Review*, 49, 237-262.
- Paulus, P. B., & Brown, V. (2003). Enhancing ideational creativity in groups: Lessons from research on brainstorming. In P. B. Paulus & B. A. Nijstad (Eds.), *Group creativity: Innovation through collaboration* (pp. 110-136). NY: Oxford University Press, Inc.
- Paulus, P. B., Dugosh, K. L., Dzindolet, M. T., Coskun, H., & Putman, V. L. (2002). Social and cognitive influences in group brainstorming: Predicting production gains and losses. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology* (pp. 299-325). West Sussex: Eng. John Wiley ve Sons Ltd.

- Paulus, P. B., & Dzindolet, M. T. (1993). Social influence processes in group brainstorming. *Journal of Personality and Social Psychology, 64*, 575-586.
- Paulus, P. B., & Yang, H-C. (2000). Idea generation in groups: A basis for creativity in organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 82*, 76-87.
- Roccas, S., & Schwartz, S. H. (1993). Effects of intergroup similarity on intergroup relations. *European Journal of Social Psychology, 23*, 581-595.
- Snyder, M. (1982). When believing means doing: Creating links between attitudes and behaviors. In M. P. Zanna, E. T. Higgins & C. P. Herman (Eds.), *Consistency in social behavior: The Ontario symposium* (pp. 105-130). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Snyder, M., & Ickes, W. J. (1985). Personality and social behavior. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *Handbook of social psychology* (3rd ed., pp. 883-948). New York: Random.
- Sutton, R. I., & Hargadon, A. (1996). Brainstorming in contexts: Effectiveness in a product design firm. *Administrative Science Quarterly, 41*, 685-718.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology, 33*, 1-39.
- Tajfel, H., Billig, M., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology, 1*, 149-178.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson-Hall.
- Turner, J. C. (1978). Social comparison, similarity and ingroup-favoritism. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Turner, J. C. (1984). Social identification and psychological group formation. In H. Tajfel (Ed.), *The social dimension: European developments in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, C. J. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. In N. Ellemers, R. Spears & B. Doosje (Eds.), *Social identity* (pp.6-34). Oxford, England: Blackwell Publishers.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford, England: Basil Blackwell.
- Valacich, J. S., Dennis, A. R., & Conolly, T. (1994). Idea generation in computer based groups: A new ending to an old story. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 57*, 448-467.
- Van Dick, R., & Wagner, U. (2002). Social identification among school teachers: Dimensions, foci, and correlates. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 11*, 129-149.
- Van Knippenberg, D. (1999). Social identity and persuasion: Reconsidering the role of group membership. In D. Abrams & M. A. Hogg (Eds.), *Social identity and social cognition* (pp. 315-331). Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Van Knippenberg, A., & Ellemers, N. (1990). Social identity and intergroup differentiation processes. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology*. Chichester, England: Wiley.
- Veenstra, K., Haslam, S. A. & Reynolds, K. J. (2004). The psychology of causalization: Evidence for the mediating roles of security, status and social identification. *British Journal of Social Psychology, 43*, 499-514.
- Wagner, U., & Ward, P. L. (1993). Variation of presence and evaluation of the in-group. *British Journal of Social Psychology, 32*, 241-251.
- Worchel, S., Rothgerber, H., Day, E. A., Hart, D., & Butemeyer, J. (1998). Social identity and individual productivity within groups. *British Journal of Social Psychology, 37*: 389-413.